KOMŞU KÜLTÜRLERDE DRAMATİK KÖYLÜ OYUNLARI VE TÜRK ETKİSİ

Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975, KB MİFAD Yay., S.II, A. 21. bsm. Ankara 1976, s. 1-25

Doç. Dr. Metin And*

Değerli kültür adamımız Ahmet Kutsi Tecer'in *Köy Temsilleri* adlı öncü çalışmasıyle başlayan dramatik köylü oyunlarımıza ilgi giderek bir çığ gibi büyüdü, çeşitli incelemeci ve folklor derleyicilerimiz bu konuda Anadolu'nun ne denli zengin olduğunu belki hiç bir ülkede raslanmayacak çeşitliliği üzerine birbirinden ilginç örnekler ve bunlara bağlı yorumlar ortaya çıkardılar. Anadolu, uygarlık tarihinin çeşitli dönemlerinde Avrupa'ya ve başka yörelere kaynaklık etmiştir. Bir Yunan uygarlığının bile temelindeki oluşturucu öğelerin Anadolu'dan geldiği düşünülürse, Anadolu'nun genellikle kültür, özellikle folklor bakımından önemi daha iyi anlaşılır. Ancak Anadolu bir kez de Türkler eliyle komşu kültürlerini etkilemiştir. Kültür, zaman içinde bir birikim, kaynaşma yoluyla sürekli bir oluşum gösterdiğine göre, Türk dramatik köylü oyunlarını incelerken komşu kültürlerle etkileşmesini, ne alıp ne verdiğini de incelemek gerekir. İşte bu yazıda komşu kültürlerden örnekler verirken kimini soy bakımından (Azerbeycan gibi), kimini aynı topraklarda yüzyıllar boyunca birlikte yaşadığımız için, kimi İslâm olmaktan ötürü, kimi de (Balkanlar'da olduğu gibi) Osmanlı imparatorluğu egemenliğinden kalma etkileşme açısından gözönünde tuttuk. Örneklerin çoğunda Türk etkisi diyebileceğimiz olgu, bu kültürlere Anadolu'nun bu kez Türkler eliyle etkisidir. Zamanın akışı içinde en eski çağlardan kalma bu oyunlar biçim, amaç değişikliklerine uğrarken, yeni anlamlar, gerekçe ve işlevler kazanırken, burada belirgin bir Türk etkisi de görülmektedir. Örneklere geçmeden dramatik nitelikte bu oyunların genel olarak şu ana kümelerden birinden çıkabileceğini unutmayalım:

a) Geçiş ve eriştirme törenleri: Bunların başlıcaları doğum, evlenme ve ölümdür. Bu ritüellere bağlı pek çok dramatik oyun da vardır.

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Tiyatro Kürsüsü Öğretim Üyesi.

ERMAN ARTUN
ÖZEL KİTAPLIĞI
Bölüm :
Sayı 1

b) Büyülük ritüeller: Bir takım hastalıkların sağaltılması, kuraklıkta yağmur yağdırmak, güneşsizlikte güneş çıkartmak, ya da tarım ve avcılıkta başarı ve bolluk elde etmek. Bu uygulamalar için de dramatik köylü oyunlarından pek çok örnek vardır.

c) Yıl döngüsüne ve takvime bağlı törenler. Zamanla tek tanrılı dinlerin ya da takvim yöntemlerindeki değişikliklerin etkisiyle kaymalar, amaç ve işlev dönüşümlerine rağmen gene de özelliklerini koruyabilmişlerdir. Gün dönümleri, kış yarısı, 24 aralık ile 7 ocağa dek uygulamalar, Karnaval, vb. gibi. Dramatik köylü oyunlarının çoğunluğu bu kümeye bağlıdır. En önemli inceleme alanı da budur.

d) Toplumsal uygulamalar: Daha çok günlük yaşantı ve iş yaşamı içinde, eğlenmek gereksinmesi için yapılan dramatik köylü oyunları da, kökenlerindeki asal işlev ne olursa olsun, bu yönleri giderek ağır basmış oyunlar.

Örneklerimizi önce soy bakımından bize en yakın kültür olan Azerbeycan'dan seçelim. Azerbeycan Türklerinin daha çok hem ilkbahar gün–tün eşitliği, hem yeni yıl olarak kutladıkları Nevruz'da oynadıkları 'Köse' türü oyunlar bunlar içinde en önemli yeri tutmaktadır. Bir incelememizde Azerbeycan'dan bir *Kosa* oyununu örnek vermiştik[1]. Ayrıca bu ad altında Anadolu'da çeşitli yörelerde oyunlar oynanmaktadır. Özellikle Kars'ta bu ad altında iki oyun buluyoruz.[2] Azerbeycan'dan *Kos-Kosa* oyunundan iki örneği daha görmeden *Kosa* sözcüğünün anlamı üzerinde kısaca duralım[3]. Köse dilimizde daha çok Farsça'dan geldiği anlamla bıyığı, sakalı çıkmayan adam, köse sakallı ise sakalı seyrek olan anlamınadır. Anadolu'da çok yaygın olan ve Azerbeycan'daki gibi *kosa* diye söylenen sözcüğün ise çeşitli anlamları vardır. Bu arada kimi yerde boyu kısa insan, kurnaz ve hileci adam [masallarda] adam anlamına da gelir. Bu anlamı Azerbeycan'daki oyunlara da Anadolu'daki oyunlara da uymaktadır. Bu arada *kös*, sürünün önünden giden koyun ve teke anlamlarına geldiği gibi, bir de kervanın en önünde giden hayvan arkasındakine takılan çandır. Kimi yerde köse yeni evlenmiş erkek, güvey anlamınadır. Kastamonu köylerinde koç katımı ayındaki törene *Kösemi* denmektedir. Burada özellikle bizi koyun, koç ve keçinin erkeği olan teke anlamları ilgilendirmektedir.[4] Şimdi Azer-

[1] Metin And, *Dionisos ve Anadolu Köylüsü*, Istanbul 1962, ss. 36–37.

[2] Bu oyunlar için bkz. Metin And, *Oyun ve Bügü*, Istanbul 1974, ss. 40–42.

[3] *T. D. K. Derleme Sözlüğü* (K), VIII, Ankara 1975.

[4] Bu anlamlar için ayrıca bkz. *Dionisos*, s. 40.

beycan'dan iki *Kos–Kosa* oyununu, Azeri ağzıyla yazımını bozmadan buraya alalım:

"Bayram günlerinde cavanların ve uşagların sevdiyi ve çoh yayılmış oyunlardan biri de *Kos-kosa*'dır. Cavanlar bir yere toplaşırlar. Bir nefer zirek ve hazırcevap oğlana tersine kürk geyindirirler, üzünü möhkem möhkem unluyur, başına bir uzun motal papag goyur, ayaglarının altına ayag formasında ağaç sarıyırlar. Boynuna zıngırov salır, paltarının altından garnına yastıg balayır, bir çömçeni gırmızı bezeyip eline verir ve gapı gapı gezdirib oynadarag pay toplayırlar. Kosanı gezdirenler bu mahnını ohuyorlar.

Ay kos-kosa, gelsene,
Gelib salam versene,
Çömçeni doldursana,
Kosanı yola salsana.

Ay uyruğu uyruğu,
Saggallı it guyruğu,
Kosam bir oyun eyler,
Guzunu goyun eyler,
Yığar bayram honçası,
Her yerde düyün eyler.

Novruz novruz bahara,
Güller güller nubara,
Bağçanızda gül olsun,
Gül olsun. bülbül olsun,
Bal olmasın, yağ olsun,
Evdekiler sağ olsun,
Hanım dursun ayağa,
Kosaya pay versin ağa.

Mermer boyuzun dörd gıragında,
Bülbüller ohur şah budağında,
Her ne istesem hudadan allam,
Dellek dükanın yadına sallam,
Dellek dükanı tamam çıragban,
Mağara çalıb keserik gurban.
Gurbanın olum, yaşal çuhah,
Derbendli isen, yoksa burah?
Bağçanızda gül olsun,
Bal olmasın, yağ olsun,
Evdekiler sağ olsun,
Hanım, ayağa dursana,
Kosaya pay versene.

Mahnı gurtaran kimi kosa "kosa öldü" deyib yere yıhılır. Bu zaman ona aşağıdaki kimi suallar verib cavab alırlar:

— Kosa haradan gelirsen?
— Derbendden.

— Ne getirmisen?
— Alma.
— Almanı neyledin?
— Satdım.
— Pulunu neyledin?
— Öküz aldım.
— Öküzü neyledin?
— Vurdum, öldü.

Kosanın bu sözünden sonra yoldaşları birlikde bu mahnını ohuyurlar:

Başın sağ olsun kosa,
Erşin uzun, bez gısa,
Kefensiz ölmez kosa.

Kosanın bu sözünden sonra yoldaşları birlikde bu mahnını ohuyurlar:

Başın sağ olsun kosa,
Erşin uzun, bez gısa,
Kefensiz ölmez kosa.

Bundan sonra da kosaya çohlu suallar verib cavab alır ve bu mahnını ohuyurlar:

Bazarda hesir, Melik Salmanı,
Göyde yel esir, Melik Salmanı,
Kosam telesir, Melik Salmanı
Bazarda üzüm, Melik Salmanı,
Nimçeye düzüm, Melik Salmanı,
Bir ala gözüm, Melik Salmanı.
Kosanı tez yola sal,
Onun üreyini al,
Goy desin salamat gal!

Ev yiyesi yerinden gec dursa, oyuncular ağız ağıza verib deyirler:

Ay kosa kosa, gelmisen,
Gelmisen meydana sen,
Almayınca payını
Çekilme bir yana sen.
Beş yumurta payındı,
Olmaya almayasan.
Menim kosam oynayır,
Gör nece dingildeyir,
Ona gulag asanın
Gulağı cingildeyir,
Menim kosam canlıdı,
Golları mercanlıdı,
Kosama el vurmayın,
Kosama el vurmayın,
Kosam ikicanlıdı.
Emiri börk başında,
Gelem oynar gaşında,
Yüz elli beş yaşında,
Lap, lap cavandı kosam!

Mahmıdan sonra kosaya pay verirler. Oyuncular kosanı o biri eve aparırlar. Bele bele bütün evleri gezir, yığdıgları şeyleri düzeltdikleri eve getirir. şenlik keçirirler. Sonra iki nefer kosa olur. Heresinin garnına bir yastıg bağlayırlar. Ellerine ise yeke ağaç verirler. Keçi donuna sahınmış bir adamı ortaya çıharırlar. Keçinin yanında da bir adam olur. Kosalardan biri bu adam eyir:

— Gardaş. bu keçini satırsan mı?

— Beli, satıram.

— Neceye verirsen?

— Yayda lopuğa, gışda topuğa.

— Yahşı, razıyıg, yayda gelib lopuğunu alarsan, gışda da topuğunu.

Kişi keçini kosalara verib gedir. Kosalardan biri deyir:

— Keçi menimdi.

O biri deyir:

— Yoh, menimdi.

Bunların davası düşür, birbirinin garnına ağacla budamaga başlayırlar. Hansı kosanın garnına ağac deyirse, o yere yıhılıp yene ayağa galkır. Başları çarpışmağa garışanda keçi gaçır. Kosalar birden bahıp keçini körünürler. Ondan-bundan keçini soruşurlar, gördüm deyen olmur. Yere oturub ağız-gözlerini gülmeli şekle sahb, ağlayırlar (oyun burada gülüşme içinde sona catır)."[5]

Kos–Kosa'nın Azerbeycan'da bir de Lengeran çeşitlemesini aynı kaynaktan gene yazımını bozmadan buraya alalım.

"Cavanlar yoldaşlarının birini kosa şeklinde bezeyirler. Üzüne maska tahıb, eynine candır paltar geydirir, beline gendir bağlayırlar. Gendirin bir ucu başçının elinde olur. Kosanın üst-başına zıngırov düzürler. Gapı-gapı gezdirib oynadırlar, şey yığırlar. Cavanlardan biri gaval çala-çala ohuyur:

Gorhmayın, kosa geldi,
Elinde hasa geldi,
Kosa geder Merende,
Tamaşadı gelende.
Kosam min oyun eyler,
Girdini goyun eyler,
Yığar talış diyisin,
Mahmudun toyun eyler.
Çarhovsun dörd gırağında,
Bülbül ohır şah budağında,
Her ne istesem hudadan allam,
Delleg dukanını yadıma sallam.
Delleg dükanı tamam çıragdan,
Mescide geer elinde gur'an,
Gurbanın olum, yaşıl çuhalı,
Derdbendlisen sen, yohsa buralı?

Şiş papag başında
Gelem oynar gaşında,
Kosam on beş yaşında,
Vay kosamın halına,
Palan goyun dalına.

[5] Ehliman Ahundov, *Azerbeycan Folkloru Antolojisi*, I–II, Baku 1968, I, ss. 224–27.

Kosam gedib meşgine,
Ve'de verib beş güne,
Gelmeyin on beş güne,
Kosamı öldürdüler,
Atdılar zebil yeşigine.

Sözler gurtarandan sonra kosa daha tullamb oyun çıkarmır ve başçının emri ile "Kos-kosa" dedikde yereyıhılıb kusur. Daha sonra başcı üzünü kosaya tutub ona suallar verir ve cavab alır:

— Kosa, ne isteyersen?
— Pissi (pul)
— Daha ne isteyersen?
— Gagga.
— Daha ne istersen?
— Bille (şirni)

Pul, şirni, yumurta vs. alıb, ev sahibine dua eleyib gedirler. Be'zi rayonlarda şeyleri bölüşür, be'zilerinde yemek düzeldib şenlik geçirirler".[6]

Gene Nevruz'la ilgili olarak Köse oyunlarının İran'da da oynandığını öğreniyoruz[7]. Bu tür oyunların oynandığı tek İslâm ülkesi İran değildir. Özellikle Mısır, Tunus, Fas, Cezayir, Libya gibi Kuzey Afrika İslâm ülkelerinde bu tür oyunları buluyoruz. Bir incelememde bu oyunlardan çeşitli örnekler vermiştim.[8] Bunlar daha çok Sünni halkın Muharrem'in onuncü günü Aşure'de çıkardıkları oyunlardır. Aynı günde Şiilerin yaslı, acı çekmeye dayanan Taziyelerine karşı, bu oyunlar yeni yılı karşılamak için Karnaval sevinci içinde geçer. Bu oyunlarda geçit alaylarında çeşitli hayvan ve canavarlar yapılır. Anadolu'daki gibi ölüp-dirilme oyununa da rastlıyoruz. Tunus'ta görülen bu oyunun bir çeşitlemesi de "Ayı ve Bakıcısı" dır. Hayvan postu giymek te bu oyunlarınbir özelliğidir. Daha önce bu örnekleri verdiğimiz için burada tekrarlamaktan kaçınarak bir iki yeni örnek verelim. Gene Aşure'de, Cezayir'de oynanan oyunların başlıcası Kadı ile aldatılan koca üzerinedir, bu sonuncusu genellikle bir Avrupalı olur, özellikle bu Avrupalı aldatılan koca alaya alınarak oynanır[9]. Gene Cezayir'de Blida'da kına gecesi oynanan bir oyunda toplu danslardan sonra geniş bir avluda bir yer hazırlanır, buraya bir Türk oturtulur, bu yargıçtır. Yargıça çeşitli davacı ve davalılar gelir. Söz gelimi bir Kabil'li ile bir İspanyol arasındaki davada, Kabil'li İspanyol'un bahçesine patates ve kabak dikmiş, parasını ister, İspanyol bu borcu kabul etmez. Dövüş olur. Bunlardan sonra bir Mzabit'li (Büyük Sahra'nın kuzeyinde Mzab bölgesinden) ile bir yaşlı ka-

[6] *Azerbeycan.*, ss. 227–28.

[7] Medjid Rezvani, *Le Théâtre et la Danse en Iran*, Paris 1962, s. 71.

[8] *Dionisos*, ss. 3–35.

[9] E. Douetté, *Magie et religion dans l'Afrique du Nord*, Alger 1909, ss. 496–540.

dın gelir. Mzabit'li yaşlı kadın için giysiler biçmiştir. Tanıklarını dinletir, yargıç da bacıyı haklı bulur, yaşlı kadın ise yargıca hakaret eder. Sonra iki yetim gelir, babalarından kalan malları isterler, yargıç onların yaşlarını küçük bulur, büyümeleri gerektiğini söyleyince, iki yetime yargıca hakaret edip onun üstüne saldırırlar, Kadı da onlara yataganını çeker.[10] Geçen yüzyılın ortalarında Oran'daki yerli yöneticinin bir yaban domuzundan sonra düzenlediği bir gösteride bu türlü oyunlara rastlıyoruz. Söz gelimi bu oyunlardan birinde iki Arap, ikisi de avcıdır, ancak biri yiğit, gerçek avcı, öteki ise daha çok bal hırsızlığı yapmak istemektedir. Birincisinin bir aslan vurmasına karşı ikincisi kovandaki arıların saldırısına uğrar, korku içinde kaçacak yer arar. Oyun biri gerçek az silâhla yetinen bir avcı, öteki sırtında on tüfek bulunan bir korkak iki karşıt kişiliği güldürü biçiminde sunmaktadır[11].

Anadolu'da yüzyıllar boyunca aynı köylerde oturmuş Ermenilerin dramatik oyunları ilginçtir. Bunlar için elimizde önemli bir kaynak bulunmaktadır.[12] Kitabın çoğunlukla dramatik oyunları içeren birinci cildinde 276 oyun yer almaktadır, bunun da pek azı dramatik olmayan oyunlardır. Oyunlar çeşitli dönemlerde Anadolu ve Kafkasya Ermenilerinin köy oyunlarından derlenmiştir. Burada ilginç olan oyunların çoğunlukla Türkçe oynanmış olmasıdır. Bunları yararlandığımız kaynak daha çok bunları seyreden Türklerin, özellikle yetkili Türk görevlilerinin denetleyebilmek için anlamalarına açık olmasını sağlamağa yöneliktir. Ancak bunun tek neden olmadığını sanıyoruz, çünkü Türkçe, Ermenilerin kendi aralarında da çok yaygın konuşulan ikinci bir dildi. Ermeni dramatik köy oyunlarının önemli bir kesimi "Han–Paşa" oyunları kümesinde toplanmaktadır. Bunlar oyunlara siyasal amaçlarla sonradan konulmuştur. Han, paşa, melik, şah gibi yöneticilerin baskısını, yolsuzluklarını, kötü yönetimini eleştirmek, taşlamak için oynanmaktadır. Bunlarda kişilerin çokluğu, çatışmaya dayanan öğeler, kişileştirme, söyleşme gibi önemli dramatik öğeler yer almaktadır. Bunların önemli bir kesimi Karnavala, perhizden önceki şenliğe raslamaktadır. Kiminin konusunda eski ritüellerin öğelerine rasladığımız gibi ayrıca hemen hepsinde yiyecek, armağan toplama, ve sonra topluca yemek bulunuşu da bunların eski rütüel işlevlerini göstermektedir. Gene Han ve Paşa türü dramatik oyunlar da köy içinde eski kabilece gizli örgütlen-

[10] J. Desparmet, *Coutumes, institutions, croyances des Indigènes de l'Algerie*, Alger, 1939. I, ss. 170–71.

[11] Potter, "La Comédie arabe" *Revue de Paris*, V (1864), ss. 155–62.

[12] V. Bdoyana, *Hay Zoghovriaga Kahgher* [Ermeni Köylü Oyunlar], Erivan 1963, kitabın içindeki oyunlar ve oyun kümelemesi için bkz. *Oyun ve Bügü*, ss. 110–11.

menin izleri de bulunmakta. Gene eskiden kalma kardeşler arasındaki çatışmaları gösteren izler rastlanmaktadır. Han–Paşa türünden oyunların eskiliğine bir kanıt ta Han, Paşa, Şahın kimi oyunlarda kovulması da kimi Avrupa oyunlarında gene Karnaval sırasında düşman tanrının ya da kötülüğün kovulması gibi amaca yöneliktir. Bu türden bir iki örnek görmeden bunların genel olarak belli başlı özelliklerini gösterelim.[13] Han–Paşa oyunlarının baş kişisi olan Han, Melik Şah, Paşa vb. nın giyiminde en önemli özellik başına taktığı şapkadır. Bu kimi oyunda Acem Şahına benzer [Res. 1] kimi oyunda söz Türk paşasına. Şebinkarahisar'daki ermeniler beyaz koyun postundan bir başlık giymektedirler. Paşanın yaveri, baş kolluğu ve onların yardımcıları olur. İki zaptiye kimi oyunlarda biri topal, öteki tek gözlüdür. Gene kişilerden Zeybek kısa sakallı, kırmızı giysili, belinde kuşak, içinde bıçak, boynunda mendil, yüzünde kırmızı maske, elinde kargı bulunur. Oyunda yargıç varsa bu ak sakallı, uzun siyah cübbeli, sarı maskelidir. Bir de yazman bulunur.

Resim: 1. *Şah* oyununda Şah

Ayrıca ikincil kişiler de vardır. Bunlar arasında soytarı, kötü bir kişilik olan Kizir, bayrak taşıyıcı, çalgıcılar, uşak, askerler, polisler, küçük çocuklar vb. Han–Paşa türü oyunlar en az otuz kişiden olmak üzere

[13] *Han-Şah* oyunlarına genel bakış için bkz. Bdoyana, ss. 23–42.

kimi kez 200 kişilik topluluklarca köy meydanlarında, evlerin damlarında, avlularda oynanan bir dramatik köy oyunu kümesidir. Oyunların başlıca kuralı gerek oynayanların gerek seyircilerin şakalara, taşlamalara, hoşgörülü, dayanık olmasıdır. Kimi bölgelerde söz gelimi Erzincan'da bu oyunları gençlik dernekleri yortulardan çok önce hazırlarlardı. Şimdi bunlardan bir iki örneği kısaca görelim. Bunlardan "Hanı Bağlama Günü"[14] Karnaval'ın son gününe raslar. Dam üstünde oynanır. Hanı oynayan başına deriden bir papağ geçirir, bundan aşağı renkli parçalar omuzlarına sarkar; elinde bir kamçı vardır. Sağ yanında yazmanı, solunda ise uzun bıyıklı bey olur. Oyun çeşitli kişilerin sorguya çekilmesi, cezalandırılması, haraç alınması ve kamçılanması ile sürüp gider. Gene bunlardan "Süpürge Başlı Kral"[15] oyunu 17. yüzyılda gerçek bir olayı yansıtmaktadır. Oyunda baş olanın başına süpürgeden bir başlık konulur. [Res. 2], bir eşeğin sırtına bindirilir, davullu, zurnalı bir

Resim: 2. *Süpürge kral* oyunda süpürge kral

alay düzülür [Res. 3]; çalgı ile, türkü söyleyerek bu kalabalık komşu köye gider, oradakilerle kıyasıya dövüş olur; bu üç gün sürer. Gene bu oyunlardan Karnavalın Pazar günü oynanan, "Han" oyunudur.[16] O-

[14] Bdoyana, s. 25.

[15] Bdoyana, s. 72.

[16] Bdoyana, ss. 86–89.

yun 1910'a dek oynanagelmiştir. Canlı çevik biri Han olur, han gibi giysilir, başına dibi delik bir tas konulur, bunun üstüne bir şal sarılır. Yazmanı, zabtiyeleri biri de hanım habercisi, bir başkası da çavuş olur. İki eşekten birine han, ötekine yazmanı ters oturur. Önce alayla dolaşırlar, sonra halkın toplandığı avluya gidilir. Burada konuşmalar hep Türkçedir. Halkın durumu sorulur. Casusları, Hana çeşitli kişiler için bilgi verir,

Resim: 3. *Süpürge kral* oyununda geçit alayı

Han her birini teker teker çağırıp, sorular sorduktan sonra, onlardan haraç ister, çoğunu dövdürür. Sonra haraç diye alınanlar topluca yenilir, parayla eğlenilir. "Melik" oyununda[17] ötekiler gibidir, ancak burada başka bir köyün Meliki ile adamları arasında bir çarpışma olur, kazanan ötekinin herşeyini alır. Bir *Hakan* oyununda ise[18] Hakan için canlı bir oyuncu yerine bir büyük kabak alınır, üzerine hakan yüzü isle yapılır, buruna bir tutam kıl, göz yerine görmesin diye çalı çırpı konur, kale gibi bir yere çıkarılıp, orada bulunan askerlere "İşte Kralınız, önünde saygıyla eğilin" denilir. Sonra buna hakaret edilir, alaya alınır, en sonra da kargılarla kabağı delik deşik ederler. Bir *Paşa* oyununda[19] paşa olana kırmızı giydirilir, eşek üzerinde adamlarıyle köy içinde gezer, rasladığını dur-

[17] Bdoyana, s. 97.
[18] Bdoyana, s. 71.
[19] Bdoyana, s. 89.

durup sorguya çeker, onlardan haraç toplar. Kimi köyde iki paşa olur iki Paşa ve çevresindekiler birbirlerine yolda rasladıklarında birbirlerine küfür ederler, bu büyük bir kavgaya dönüşür, bu sonra yatıştırılır.

Şimdi tanıtmaya çalışacağımız *Porsug* karnaval oyunu[20] Anadolu'da Türk köylüsünün çok yaygın olarak oynadığı "ölüp-dirilme" ve "kız kaçırma" oluntularının bir arada bulunduğu kümeden[21] bir oyundur. Çoğunlukla orta yaşlı erkeklerin kimi de kadınlı erkekli oynanır. Kişiler sırayla şöyledir: "Porsug": Sırtı kanbur, büyük burunlu, uzun sakallı aklar giymiş; belinde bir kaç kez sarılmış bir kuşak, başında beyaz sarık, beyaz sakallı elinde kamçı; "Arap" yüzü kara maskeli, karalar giyinmiş, belinde kayış kemer, kılıçlı, başında bir arşın uzunluğunda kara ve sivri bir başlık, elinde kamçı; "Zeybek": kara bıyıklı, kısa sakallı, kırmızı giyimli, boynuna dek yükselen bir kuşak, oyalı çevreden bir başlık, kırmızı maske, elinde uzun mızrak: "Yargıç" [Res. 4]: sakallı, bıyıklı, başında beyaz başlık, çevresine şal dolanmış, sırtında uzun kara cübbe, yüzünde sarı maske, elinde tesbih; "Doktor" yüzünde gözlüklü bir maske, kara bıyıklı, Avrupa giyimli, elinde baston, başında kağıttan bir şap-

Resim: 4. *Porsug* oyununda yargıç

[20] Bdoyuna, ss. 111-13.

[21] Bu küme için bkz. *Oyun ve Bügü*, ss. 208-212; *Dionisos*, ss. 64-66.

ka; "Gelin"i erkekler oynar. Yüzü örtülü, başında bir dizi altın, gümüşten kemer, ellerinde pirinç ziller. Oyunda ayrıca her kişinin bir yardımcısı, kemençe ve tef çalanlar, zeybek vb. vardır. Gelin, yapma bir deve üstünde ev ev gezdirilir. Hangi ev çağırırsa orada başlarlar. Önce toplu bir dans yaparlar, sonra aralarında şiirler, türküler, masallar, bilmeceler, tekerlemeler söylerler. Porsug, yalan masallar anlatır, bir de yazıcıları vardır, o da sigara kağıdı üzerine sözde söylenenleri kaydeder, her bir yalan masalda yalan olduğunu belirtir, bu arada "O yalan, bu yalan, fili yuttu bir yılan..." gibisinden tekerlemeler söyler. Bunlar bitince Zeybek, Geline oynamasını söyler, çalgıcılar çalar, gelin de oynar. Porsug kadını seyreder, onu kandırmaya çalışır, kadın Porsug'un yaşlılığını ileri sürer, Porsug ona armağanlar verir, bu arada Zeybek ile Arap kavgaya tutuşunca, Porsug, Gelini kaçırır, Zeybek işi anlar, arkalarından gider, kılıcı ile Porsug'u öldürür. Porsug'un adamı doktoru çağırır, doktor hayvan, kuş, solucan adlarından oluşan 25, 30 ilaçlık bir reçete yazar. Porsug dirilince Zeybek'le yargıca gider, Yargıç her ikisinden de rüşvet alır, ikisini de bağışlayıp salıverir. Bunun üzerine ikisi de yargıcdan verdikleri rüşveti geri isterler, ikinci bir yargılamadan sonra danslar başlar, Oyun sırasında evlerden toplanan para ve yiyeceklerle hem toplu şölen yapılır, kalanıda gereksinmesi olanlara verilir.

Hayvan benzetmeceleri de çoktur. En önemlisi yapma at ve devedir; Özellikle Karnaval'ın son haftasındaki perşembe günü yapılan "At Oynatma".[22] Burada yapma at şöyle hazırlanır: 1,5 metre yüksekliğinde ön ve arka ayakları ayrı ayrı oynak tahtadan bir at yapılır. Üstüne binecek olanın beli yüksekliğine gelecek yerde geniş bir delik vardır, bu biniciye eteklik gibi giyilir. Yapma at boyanır, odun isiyle ya da tahtayı dağlayarak süsler yapılır, kırmızı beyaz bir eğer, kilimlerle süsler, boncuk gibi bezekler takılır. Çıngıraklar asılır. Atın binicisine gelince, bu da acayip kılıklara bürünür, boynundan aşağı yapma nişanlar, başına sivri külah, yüzünü ya isle boyar ya da acayip bir maske takar. [Res. 5]. Atın üstündeki delikten içeri girerek bunu beline kuşanır. Bu daha çok bir Türk zaptiyesini temsil eder; beş altı yardımcısı olur. Büyük bir törenle davul ve zurna ile meydana gelir. Atlı, Türkçe küfürler eder, atıyle halkın üzerine saldırır; ötekiler ise onun önünde eğilirler. Karşı koyanı kamçıyla döver, haraç vermeyenlere dayak atar; bu arada atı gülünç biçimde dansettirir şaha kaldırır. Haraç vermeyen bildirilince, onu yargılar meydan dayağı çekilir. Toplananlarla toplu şölen ve eğlence düzenlenir. Yapma at gibi yapma deve de yaygındır,

[22] Bdoyana, ss. 84–86.

yararlandığımız kaynakta her ikisinden de çeşitli örnekler bulunmaktadır. Bir incelememizde Ermeni köylülerinin yaptığı bir yapma devenin resmini vermiştik.[23] Karnaval'da oynanan bir *Deve*[24] oyununda iki, üç kişi olur, birbirlerine tutunurlar, bellerinin üstüne bir sepet koyup, üstüne bir örtü örterler; ayrıca deve renginde postlar sererler. Öndeki elinde uzunca saplı bir balta tutar, bununla devenin boynunu biçimlendirirler, bir kol yeni sarkıtılarak bu da devenin çenesi olur. Boynuna çıngıraklar asılır, biri de deveci olur, evler dolaşılır. Varlıklı evlerden armağanlar alınır, çocuklar korkar, kadınlar bağrışır. "Farenin kulağı Var/Devenin kulağı yok" gibi tekerlemeler söylenir. Seyredenlerin üzerine yürüyüp onları korkutur, bir türkü ile "iki git bir dur" diye oynar. Toplananlarla şölen yapılır.

Resim: 5. *At oynatmak* oyununda maskeli binici

Azerbeycan'da olduğu gibi Ermeniler'de de *Kosa* adı taşıyan oyunlar vardır. Bunlardan "Kosa Gelin"[25] Karnaval'dan 15 gün önce çarşamba başlayıp cumartesi biten yortuda yapılır. Biri *Kosa Gelin* olur. Üzerine eski giysiler giyer, yüzünü siyaha boyar, bir keçi sakalı takar, sakalın ucuna çıngıraklar asar. Gürültü ile evleri dolaşır. Gene bununla

[23] bkz. *Oyun ve Bügü*, Res. V.

[24] Bdoyana, s. 144.

[25] Bdoyana, s. 259.

ilgili olarak bir de *Keçi Adam*[26] vardır, keçi postu giyinmiş, başına keçi maskesi takmış biri sokaklardan geçer. [Res. 6]. Türk köylüsünün *Çömçe Gelin*'i gibisinden yağmur yağdırmak için ya keçi başı dolaştırılır [Res.7] ya domuz başı. Bunlarla yollarda geçilirken evlerden bunun üstüne su atılır[27]. Yağmur yağdırmak için yapılan törenlerden birisi de *Cici Anne*'dir[28]. Kuraklık olduğu zamanlarda köyün 10, 20 yaşlı kadını toplanır, içlerinden en dincini seçerler, onu soyar, üstüne uzun beyaz bir gömlek giydirirler, içerden iki çıta bir haç gibi birbirine çatılır, *Cici Anne* bunu içerden, başının üstünde tutar böylece gömleğin içinde hiç bir yeri gözükmez. En önde bir kadın elinde davulla, öteki kadınlar el-

Resim: 6. *Keçi Adam*

Resim: 7. Yağmur yağdırmak için keçi başı gezdirmek

lerinde torbalar, bakraçlarla bir geçit alayı düzerler. Bu geçit alayı kapı kapı dolaşır, hiç konuşmaz, yalnız davul çalınır. Yüksek sesle yardım isterler, Ermenice, Türkçe şarkılar söylerler. Söz gelimi,

Cici Mama ne ister?
Gökten bulutlar ister
Cici Mama ne ister?
Allahtan yağmur ister.

[26] Bdoyana, s. 147.
[27] Bdoyana, ss. 165–66.
[28] Bdoyana, ss. 161–62.

Bunları söyliyerek evlerden tuz, bulgur toplarlar, Yüksekten de Cici Anne üzerine soğuk su dökülür, o ise hiç sesini çıkarmamalıdır. [Res. 8]

Resim: 8. Yağmur yağdırmak için *Cici Anne*

Düğünlerle ilgili dramatik oyunlar da vardır. Söz gelimi *Tilki* oyunu[29] Kars'ın köylerince görülür, kız evinin düğün giderlerini karşılayacak olana Tilki denilir. Kağnı arabası ile gelir, gelinin köyünün gençleri onu döverek alaya alırlar. Bir de gelin almada bir genç üstü baştan aşağı kemiklerle donatılır. Bunlar tellerle bedenin çeşitli yerlerinden sallandırılır, başına boynuzlu bir maske takar, yüzünü karaya boyar, ayrıca ziller takar. Gelin geleceği zaman öne atlar, gelin alayını ürkütür. Hareket ettikçe kemiklerin birbirine vuruşundan, ayrıca zillerle tuhaf sesler çıkar.[30]

Toplumsal konularda ilginç bir oyun *Ondalık* ya da *Öşür*'dür.[31] Şebinkarahisar'da büyüklerin de oynadığı bu oyunda harmandan toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan verginin dramatik bir biçimde canlandırılmasıdır. [Res. 9]

[29] Bdoyana, s. 257.

[30] Bdoyana, s. 258; Orta Asya şamanına benzeyen bu giyimin resmi için bkz. *Oyun ve Bügü*, Res. V.

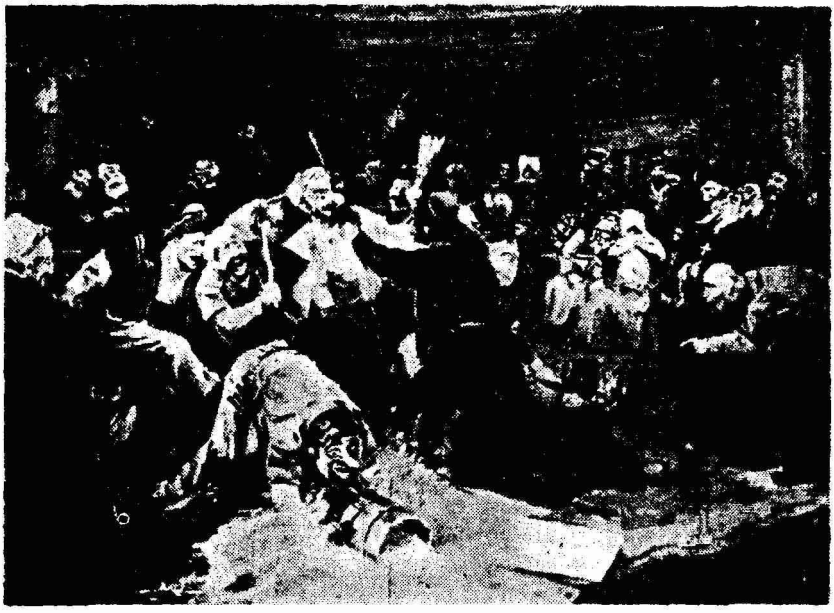

Resim: 9. *Ondalık* yada *özür* oyunu

Gerek Anadolu'da, gerek Ege adalarında ve Yunanistan'daki Rumların dramatik köylü oyunları da ilginç örnekler göstermektedir. Çeşitli kaynaklara[32] dayanarak bir incelememde Rumların dramatik köylü oyunlarından çeşitli örnekler vermiştim.[33] Bunlara yeniden dönmeden kısaca şunu belirtelim; uzun süre Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altında Türk kültürünün etkisiyle, oyunlarda da belirgin Türk izleri görülmektedir. Bu özellikle oyundaki oluntularda ve Yeniçeri, kadın, Türk askeri, Köpek Bey, Karagöz, Bey, Seymenides [=seymen], adı Ali olan Arap, Zeybek, derviş vb. gibi adlar taşıyan kişilerde görülmektedir. Burada Sakız Adası rumlarının dramatik köylü oyunlarından bir iki örnek vermekle yetinelim. Karnaval'da Sakız adasında sabah, bir çok köy halkı Karnaval'dan bozma *karlavadhes* olurlar. Bir de başları

[31] Bdoyana, s. 222.

[32] A.J.B. Wace, "North Greek Festivals and the Worship of Dionysos", *Annual of the British School of Archaelogy at Athens*, XVI (1909–10), ss. 232–253; A.J.B. Wace, "Mumming plays in the Southern Balkans", *Annual of the British School of Archaeology at Athens*, XIX (1912–13) ss. 248–65; R.M. Dawkins, "The Modern Carnival in Thrace and the Cult of Dionysus", *Journal of Hellenic Studies*, XXVI (1906), ss. 193–201; C. A. Romaios, *Cultes Populaires de la Thrace*, Atina 1949; ayrıca bkz. A.G. Megas, *Greek Calendar Customs*, Atina 1958.

[33] *Dionisos*, ss. 23–29.

karlavas vardır. Buna Ağa denilir. Ağa köy meydanına eşeğe ters binmiş olarak gelir, onu meydanın yüksekçe bir yerine oturturlar. Öteki oyuncular çeşitli kişileri Aga'nın önüne getirirler, Ağa onları yargılar ve sopasıyla döver. Oyunda Ermenilerin *Hakan–Paşa* oyunlarına büyük bir benzerlik görülmektedir. Bu oyunun bir çeşitlemesinde ise Ağa'nın yanında bir de Magribi vardır, yargılanacak kişileri Ağa'ya o getirir. Ayrıca herkesin Paskalya'dan önceki sekizinci pazar günü Makarna getirmesini ister. Kızlar makarnayı pişirip getirirler. Öğleden sonra Magribi yargılanır ve asılır; ölüsü bir merdiven üstünde başaşağı sokaklarda gezdirilir. Bunları her oyunda olduğu gibi bir dans izler. Bir üçüncü çeşitlemede ise iki genç öküz, biri de sürücü olur ve tohum eker gibi yere tuz serper, biri de onun karısı olur, elinde bir sepet bulunur. Adam karısından yiyecek ister, kadın ona makarna ve pilav getirdiğini söyler, ancak sepeti açınca içinden inek pisliği çıkar. O da kadını kovalar, üstüne bu pisliği atar. Bu arada eğlendiriciler gelir. İçlerinden biri ortada ne yapıyorsa, ötekiler onu taklit eder. Bu hareketlerden biri de bacaklarının arasındaki *phallus*'u sanki cinsel ilişkideymiş gibi ileri geri hareket ettirmektedir; buna özellikle kadınlar bakarlar, çok gülünç bulurlar. Bir başka oyunda da bir oyun başı seçilir, bir kız da seçilir, ona özel pişirilmiş büyük süslü bir somun ekmek verir. Burada da Ağa vardır. Aga'nın yazmanı ve veziri iki de zaptiyesi [zaptiedoi] vardır. Herkes yerini alır, yargılama başlar, ceza para cezasıdır; en çok mecidiye koparabilmeğe dayanır. Bu da Paskalya'dan önce sekizinci pazar, ya da Büyük Perhizden önceki Salı günü olur. Oyunların hemen hepsinin sonunda toplu dans ve toplu şölen olur.[34] Bu danslardan *dhetos*, elele tutulup yapılan bir halka dansıdır. Ada, Türk egemenliğinde iken, danstan önce dramatik bir oyun da oynanmak gelenekti. Oyuncular [ki bunlara *kudunatoi* denilir] Yahudi satıcı, hekim, çöp çatan bir yaşlı kadın, ebe, Magribi ve Araplar vb. gibi kişiliklere bürünürler. Evleri dolaşarak şakalar, açık saçık oyunlar yaparlar, *dhetos* ve başka dansları gösterirler, bir de başkanları ne yaparsa, onlar da onu yaparlar, yoksa başkandan sopa yerler, buna 'Şeytanın Keşişleri' adı verilir. Bu çeşit başkanı taklide dayanan ve çoğunlukla dans biçiminde olan oyunlara *mostra* denilmektedir, çok yaygındır. Adanın doğusunda bunlardan biri yalancı savaş biçiminde olur, buna *talimi* [Türkçe talim'den] denilir. Oyuncular kişiliklerine uygun giysiler içindedirler. Söz gelimi Yunanistan'da ve Arnavutluk'ta giyilen kırma fistan, kimi de Türk ya da Arab giysisi içindedir. Türk egemenliğinden önce tahta kılıç kullanılırken sonra ger-

[34] Philip Argenti–H.J. Rose, *The Folk-Lore of Chios*, Cambridge 1949, I, ss. 357–360.

çek kılıç kullanılmaya başlanmıştır. Hepsi, önde üzerine çiçek ve portakallar asılmış bir dal tutan biri ile köy meydanına gelirler. İkiye ayrılırlar, Rumlar ve düşman kuvvetleri. Her iki takımdan birer kişi çıkar, ellerindeki kılıçları savurarak bir dans yaparlar. Kılıçlar birine deyince, bunlar çekilir, yeni bir çift gelir. Sonunda Arap yüzbaşı tutsak alınır, İple tahta bir çerçeveye bağlanır, köy meydanına getirilir ve ölümüne karar verilir, çünkü o bir hayduttur ve pek çok Hıristiyan öldürmüştür.

Resim: 10. Karnobata bağlı bir köyden *kuker* maskesi

Sonunda asılır, asılma kararı da göğsüne iliştirilir. Sözde can çekiyormuş gibi hareketler yapar, sonunda ölüsü bir tabuta konulup, sokaklardan geçirilir.[35] Gene bir karnaval gösterisi de "Makarna Adam" denilen [Makarna Büyük Perhiz'de çok yenilir] tahtadan bir kukla yapılır, eski giysiler giydirilir buna *Makaronas* denilir. Başına bir su kabı konulur, bir de *phallus* takılır. Bu bütün makarnaları yediği için hastalanır doktor çağırılır, ancak çok makarna yediği için iyi olamayacaktır. Ölür, buna bir cenaze töreni düzenlenir, açık saçık şarkılar söylenir, sonunda paramparça edilir. Bununla da Karnaval sona erer.

[35] *a.e.*, ss. 362–63.

Türk egemenliğinin altındaki bütün ülkelerde (bir bakıma Macaristan'da buraya girer) bu izleri bulabiliriz. Bizim için ilginç olan Balkan ülkeleri Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya'dır. 13 haziran–6 ekim 1975 tarihlerinde "Avrupa'da Halk Yaşamından Görünümler–1975" başlıklı bir serginin konusu "Avrupa Geleneğinde Maske" idi. Dört kentte, Anvers-Bokrijk, Liége ve Binche'de düzenlenen bu toplantıya

Resim: 11.Karlova'ya bağlı bir köyde bir *kuker* oyuncusu giydirilirken

hemen Avrupa ülkelerinin çoğunluğu katılmıştır. Bizden Sabiha Tansug da "Türk köylerinde maskeli halk oyunları" adıyle Fransızca ve resimli bir bildiri ile katılmıştır. Yunt Dağında Maldan köyünde derlediği on dramatik köylü oyununu tanıtmıştır. Sergi ile ilgili ve bildirilerle, fotoğrafların yer aldığı güzel bir kitap yayınlanmıştır.[37] Bu yazıda kullandığımız resimlerle, bir takım ek bilgiler, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya delegelerinin bildirilerinden alınmıştır.[38] Bulgaristan'daki

[36] *a.e.*, ss. 380–81.

[37] *Le Masque dans la Tradition Européenne* (13 Juin–6 octobre 1975), Binche 1975; aşağıdaki buradan alınan bildiriler için *MTE* kısaltması ile gösterilmiştir.

[38] Marina Markova Tcherkezova, "Les jeux carnavalesques Bulgares-Coutumes de fertilité'de santé et de théâtre populaire", *MTE*, ss. 111–126; Prof. Dr. Milovan Gavazzi, "Le masque en Yougoslavie", *MTE*, ss. 311–327; Dr. Tancred Banateanu, "Le masque dans la culture populaire traditionelle Roumaine", MTE, ss. 239–265; Sabiha Tansuğ'un bildirisi ise: Sabiha Tansuğ, "Jeux populaires masqués de villages Turcs", *MTE*, ss. 300–10.

Resim: 12. *Kazanlık*'a bağlı turna köyünde bir *kuker* oyuncu takımı

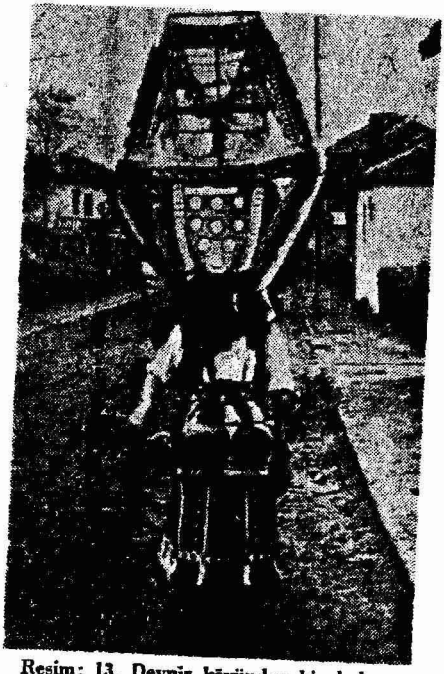

Resim: 13. Devniz köyünden bir *kuker*

dramatik köylü oyunları üzerine daha önce yazılarımda durmuştum.[39] Batı Bulgaristan'da *sirvaskarı* ve Rodop ve güney batı Bulgaristan'da *startzi* Yeni Yıl, Bulgaristan'ın güney batısında *kukeri* ve Sredna-Gora bölgesindeki *startzi* ise Büyük Perhiz'le ilintilidir. Bunlardan *sirvaskari* kümesinde oyuncular baş kişi kuş maskeleri takar. İkinci bir kesim at ve kır kısrak maskesi takar, üçüncü bir kesim ise yaban boynuzlu hayvanların, deve, yaban domuzu, boğa, geyik, ayı vb. hayvanların maskelerini takarlar. Bunların avcılıkla ilgili ritüellerin kalıntısı olduğu kuşkusuzdur. *Kukeri* denilen oyunlar daha yaygındır. Bunlar daha çok Trakya kökenli olup, tarımla, ekimle, ölüp dirilme, döllenme ile ilgilidir. Maskelerinin çoğunluğu ise öküz, teke, koyundur. İşlevi yeni tarım süremini açılmasını kutlamak içindir. Bunlar üzerinde daha önceki çalışmalarımda durduğum için dönmiyeceğim. Yalnız bir çok Türk ögelerinin bulunduğunu anıtmakla yetineceğim. Söz gelimi oyun kişilerinden ikisi *haratçari*, vergi, haraç toplayıcılarıdır[40]. Geçenlere kül atan *plufkatç* ise Türk gibi giyinir. Daha önce bir yazımda Kuker'in bir adının da *cemale* olduğunu belirtmiştim. Aynı adla [Cemal, Cemalcik] oyunun Trakya

Resim: 14. Makadonya'da *Camaldije*'nin gelişi

[39] Bulgaristan için bkz. *Dionisos*, s. 29; Metin And, "Dramatik Köylü Gösterilerinin Ritüel Niteliği", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*, Ankara 1975, ss. 1-17.

[40] a.yz., s. 9.

ve Anadolu'da Türk köylüsünce de oynandığını belirtmiştim. Özellikle Güney Yugoslavya'da Makadonya da ise bu karşımıza *dzamala* [*ri*], *dzmaldziji* vb. adlar altında karşımıza çıkıyor. [Res. 14]. Ayrıca yapma deveye de deve denilerek, buna da çok raslanmaktadır. [Res. 15]. İncelendiğinde Yugoslavya'da da Anadolu dramatik köylü oyunlarına büyük yakınlıklar, ortak noktalar görülmektedir.

Resim: 15. Hırvatistan'da *Deve* ve *Nap Hancı* maskeli oyuncu

Türk seyirlik oyunlarının etkisinin önemli görüldüğü bir Balkan ülkesi de Romanya'dır. Bu özellikle Karagöz için doğrudur. Bu konuda ayrı bir inceleme hazırlamaktayız. Dramatik köy oyunları Romanya'da çok çeşitlidir. Bunların belli başlıları, *turca* ya da *brezaîa, rîsurile de priveghi, calusarii, cucii, coucous*, hayvan maskeli oyunlar gibi. *Turca* ya da *brezaîa* denilen oyunlar oldukça eskidir, 17. yüzyıl kaynaklarına göre bu oyuna *capra* [keçi] deniliyordu. Ritüel nitelikte bu oyunda iki önemli kişi vardır *turca* ve *mosul* (yaşlı adam anlamına). Oyunun en önemlisi bir yaban tekedir. Evleri dolaşan *turca* ya da *brezaîa*'nın yanısıra bir de *mascarici* ve *ghidus* [her ikisi de soytarı] da bulunurdu. Tarihçi Iorga, bunlar üzerinde duruyor, ve keçilerin ve yaşlıların çok eski bir

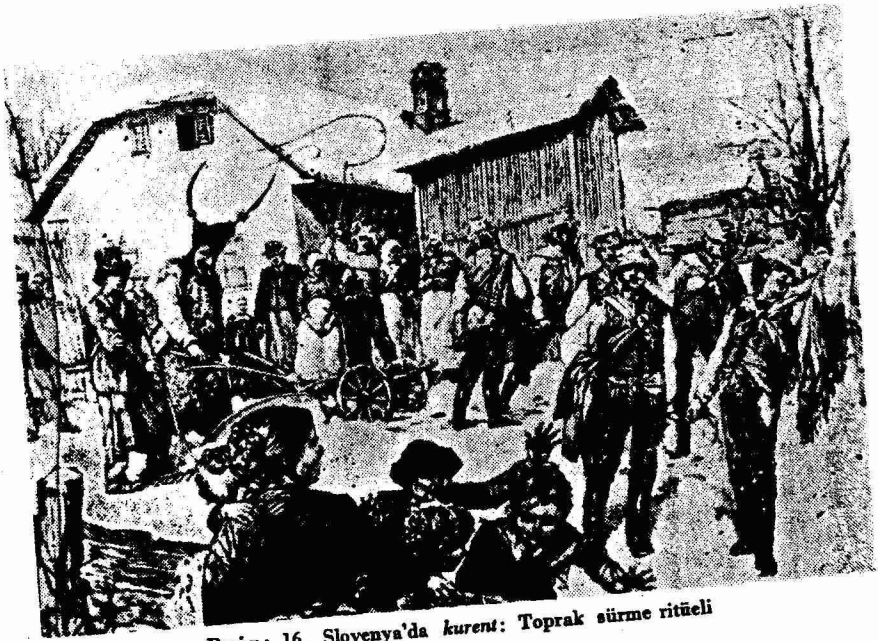

Resim: 16. Slovenya'da *kurent*: Toprak sürme ritüeli

Resim: 17. Hırvatistan'da maskeli oyuncular

kültüre kanıt olduklarını ileri sürmektedir.[41] Bu oyunda tek yaşlı adam daha sonra iki kişiye bölünmüştür: *mosul* (yaşlı adam) ve *baba* (yaşlı kadın). [Res. 19] Zamanla oyun kişilerinde önemli değişiklikler görülmüştür. Söz gelimi cellat Arap [zenci], hekim Alman, kazancılar, Çingene, yaşlı adam ve kadın yerine papaz ve karısı vb. Keçiden başka hayvan maskeleri de vardır. Aslında keçi de geyik, deve, zürefa gibi çeşitli hayvanların türevleridir); ayı, at, çeşitli kuşlar, kurt, yaban domuzu, öküz vb. Kişiler de yukarıda belirttiğimiz yaşlılardan başka, ayı bakıcısı [*ursarul*], çingene [*tiganca*], papaz [*popa*], dev [*uriasul*], şeytan [*dracul*], [Res. 18] dişi şeytan [*dracoica*], genç adam [*omul tînar*] vb. En

Resim: 18–19. Romonya'dan iki maske

Lupsani köyünden şeytan maskesi

Domnesiki köyünden yaşlı kadın maskesi

yaygın kişilik yukarıda belirttiğimiz gibi Yeni yılda oynanan keçidir [*Capra*]. Bölgelere göre adı değişir *cerb* [geyik] *cerbut* [küçük geyik], *turca*, *brezaia* gibi. Kimi kez de bu kuş, leylek, kartal, tilki olur. Keçi ile birlikte bunu oynatan yaşlı adam [*mosul*] ya da kör [*blojul*] adlı kişileri saymak gerekir. Kişiler kimi oyunda zenginleşir. Bunlar arasında

[41] N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, II, Bucarest 1937, ss. 189 vs.

Türk, gelin, genç kız, avcı, kazancı, tacir, rahibe, Rum, kayınpeder, kaynana, jandarma, belediye başkanı yardımcısı, vaftiz babası ve anası, at, canavar, koç, teke, çoban, subay, Yeni Yıl, arap, ayı, rahip, şeytan, kötücül kişi, yalancı, tatsız adam vb. Zamanla toplum içindeki çeşitli tipler, ritüel kökenli oyunlara alınmıştır; tıpkı bizde ve başka yerlerde olduğu gibi.